

Stoppa försvagningarna av yttrandefriheten

Kulturminister Parisa Liljestrand och justitieminister Gunnar Strömmer bör ställa departementens fönster på vädning, skriver Nils Funcke.

Karl XIV Johan går igen. Senaste spökeriet finns i kulturdepartementets skrivelse *Återkallelse av sändningstillstånd vid fara för Sveriges säkerhet*, som publicerades i augusti och innehåller förslag till lagändringar.

Försvagningarna av yttrandefriheten riktas så gott som alltid mot den svagaste länken, överföringen eller distributionen av yttranden. I diktaturer är det en självklarhet med rigorös kontroll av internet som i Kina eller indragning av tillstånd för regimkritiska tv-stationer som i Ryssland. Men även i demokratier av olika mognad har regeringar när de ansett att statsnyttan krävt det tagit steg för att kontrollera och begränsa medborgarnas rätt att sprida och ta del av information.

Karl XIV Johan hade sin indragningsmakt (mer om den nedan), under andra världskriget gällde transportförbud för vissa tidningar och ordningsstadgan användes för att stoppa Karl Gerhards kuplett Trojanska hästen. UD stängde 2006 SD-kurirens webbplats och förra kulturministern Jeanette Gustafsdotter lovordade EU:s direktiv att förbjuda distributionen av Sputnik och Russia Today. Ett annat exempel är den opinionsstyrning som infördes med mediestödet som endast ska kunna ges till demokratiskt sinnade publikationer. Ett stöd som nu föreslås ska vidgas och ersätta det traditionella presstödet som varit blint för innehållet.

I propositionen om en ny radio- och tv-lag 2019 beklagade regeringen Löfven att det saknades en möjlighet att återkalla ett tillstånd för radio- och tv-sändningar "vars innehåll utgör en fara för Sveriges säkerhet".

Enligt det nu framlagda förslaget i kulturdepartementets pm, som handlar om just en sådan möjlighet, behöver det inte ha uppstått en faktisk skada, utan återkallelse av tillstånd ska kunna ske om det föreläggat "en viss sannolikhet" för skada och att det är "rimligt från objektiv synpunkt att förvänta" att det uppstår en risk för Sveriges säkerhet.

Vid prövningen om en sändning har brutit mot bestämmelsen ska även faktorer som ägarförhållanden och finansiering beaktas. Systemet med ansvarig utgivare rundas eftersom bedömningen även ska innefatta vem som "faktiskt" styr över innehållet.

Återkallelse ska prövas i domstol efter talan från Justitiekanslern. Bestämmelsen skulle om den varit i kraft i dag omfatta 662 radio- och tv-kanaler. Public service-bolagen – SVT, SR och UR – omfattas inte. Regeringen har redan i dag ett fast grepp över verksamheterna. Och vid högsta eller förhöjd beredskap ska företagen "lyda direkt under regeringen".

Återkallelse av sändningstillstånd är en mycket ingripande åtgärd. Grunden för en kommersiell satsning som till exempel TV4

raseras vid en återkallelse. Som salt i såret föreslår utredningen att den resterande delen av sändningsavgiften inte ska återbetalas.

Regeringen angav i propositionen 2019 att "[...] återkallelse av ett tillstånd är ett undantag från principer som i allmänhet tillämpas på det yttrandefrihetsrättsliga området. Genom sanktionen inskränks nämligen yttrandefriheten rent faktiskt". Men intresset att bekämpa hybridhot och informationspåverkan anses väga tyngre.

Även om bestämmelsen inte skulle komma att tillämpas kommer den att vila som ett damoklessvärd över de verksamheter som berörs. Inte minst med tanke på det hopplöst omöjliga att förutse hur bestämmelserna kommer att tillämpas.

Tankegångarna i propositionen och departementsskrivelsen är som hämtade från indragningsmakten på 1800-talet. Kungen kunde på mycket lösa grunder dra in utgivningsbeviset för tidningar om de bedömdes vådliga för säkerheten eller på annat sätt smädliga. Transportförbudet för vissa tidningar under andra världskriget beslutades av regeringen. Några närmare motiveringar eller möjlighet att överklaga beslutet gavs inte i något av fallen. Samma rättsosäkerhet rådde vid konfiskationen av tidningar som ansågs ha stört Sveriges relationer med Nazityskland.

Vid de senaste två revisionerna av tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) har yttrandefrihetens gränser snävats in. Delegationsbestämmelse har lagts till delegationsbestämmelse som dränerat grundlagarna på en del av deras kraft. Inte ens rättegångsordningen med juryprövning har undgått en försvagning.

Även den pågående revisionen som riksdagen kommer att ta slutgiltig ställning till i november innebär försvagningar. Det gäller inte minst den mycket långtgående åtgärden att införa ett nytt tryck- och yttrandefrihetsbrott, utlandsspioneri. Befattningen med och publiceringar av hemliga uppgifter som är ägnade att medföra allvarliga men för förhållandet till andra stater eller internationella organisationer blir straffbara. Meddelarfriheten bryts. Vad som ska anses vara hemligt bestäms av befälhavaren för en internationell insats, inte Sveriges riksdag.

Bestämmelsen ska tillämpas även när det gäller insatser där Sverige inte deltar men som utförs inom en organisation där Sverige är medlem. Möjligheten att till exempel lämna uppgifter om övergrepp eller uppgifter som gör att motiven för en insats kan ifrågasättas straffbeläggs. Vid ett inträde i Nato kommer i stort sett alla internationella insatser att falla under lagen.

Nya ministrarna Parisa Liljestrand och Gunnar Strömmer lyssnar på Ulf Kristerssons regeringsförklaring.

Foto: Christine Olsson/TT

Artikelförfattaren Nils Funcke.

Foto: Janerik Henriksson/TT

Vid riksdagens första beslut i våras röstade Liberalerna och Vänsterpartiet nej till bestämmelsen. Eftersom brottet ska införas i grundlagen krävs ett nytt beslut i höst.

När det gäller den nya indragningsmakten för radio och tv-stationer undviker regeringen en mer ingående beredning genom att placera den i vanlig lag; radio- och tv-lagen.

Förslagen om innehållsprövning av mediestödet, utlandsspioneri och återkallelse av sändningstillstånden är framtagna utan att de beretts inom en parlamentariskt sammansatt kommitté. Det gäller även ett stort antal andra mindre ingripande förändringar som genomförts av de två tidigare regeringarna.

Ett kommittébetänkande utgör i och för sig ingen garanti mot inskränkningar. Men en gedigen beredning som får ta tid och ges resurser har varit det vedertagna sättet att göra ändringar i grundlagarna.

Riksdagen ansåg att den kunde ge den blivande kungen Jean-Baptiste Bernadotte (Karl XIV Johan) hans indragningsmakt eftersom han som vän av upplysningen inte skulle missbruka den. När indragningarna upphörde 1838 hade kungen dragit in utgivningsbevisen för 63 tidningar. Utgivarna drabbades av yrkesförbud.

Samma fromma förhoppningar framförde statsminister Per Albin Hansson när riksdagen öppnade för möjligheten att införa en ren censurlag. Enligt Hansson borgade regeringens demokratiska sinnelag för att det "under den nuvarande regeringen aldrig kan uppstå en sådan fara" för tryckfriheten.

En lag om förhandsgranskning aktiverades aldrig. Men exemplet visade hur långt även en i det stora hela demokratiskt sinnad regering var beredd att gå. "Skränarna i pressen" skulle tuktas som justitieminister KG Westman uttrycker det i sina dagböcker.

Ingreppen i yttrandefriheten kan komma att användas på ett sätt som dagens lagstiftare inte har avsett. Per Albin Hansson uttryckte det som att "det är nog sant, att en sådan lag i händerna på en reaktionär regering kunna bli farlig för tryckfriheten..." Hans insikt och handling var allt annat än ett.

De bestämmelser som införts och de förslag som finns brister i förutsebarhet, proportionalitet och även effektivitet. Regeringsformens krav på försiktighet vid inskränkningar i opinionsfriheterna har konsekvent åsidosatts av regeringarna Löfven/Andersson.

Kulturminister Parisa Liljestrand och justitieminister Gunnar Strömmer bör ställa departementens fönster på vädning. Karl XIV Johan måste ha spökat färdigt på Rosenbad.

Nils Funcke
journalist, expert på yttrande- och tryckfrihet